

Сліпчишин Л.В. Роль музею у духовному та професійному становленні майбутнього робітника / Л. В. Сліпчишин // Нові технології навчання : науково-методичний збірник / Інститут інноваційних технологій змісту освіти МОН України. – Київ : [б. в.], 2013. – Вип. 78. — С. 60–66.

УДК 377.3

Л.В.Сліпчишин,

к.пед.н., ст.н. сп.

Львівський науково-практичний центр
професійно-технічної освіти НАПН України

РОЛЬ МУЗЕЮ У ДУХОВНОМУ ТА ПРОФЕСІЙНОМУ СТАНОВЛЕННІ МАЙБУТНЬОГО РОБІТНИКА

В статтє обоснована необходимость создания в профессионально-технических учебных заведениях музеев как сокровищницы духовной и материальной культуры народа, достижений педагогического и ученического коллективов. Их создание должно помочь осмыслению современности через прошлое, используя для этого духовное, художественное и техническое наследие.

Ключевые слова: музей, музейная среда, педагогический потенциал музея, профессионально-техническое учебное заведение, будущий рабочий.

The necessity of creation in professionally-technical educational establishments of museums as treasure-houses of spiritual and material culture of people, achievements of pedagogical and student's collectives is grounded in the article. Their creation must help the comprehension of contemporaneity through the pas, using a spiritual, artistic and technical legacy for this purpose.

Keywords museum, museum environment, pedagogical potential of museum, professionally-technical educational establishment, future workers.

Сьогодні актуальною проблемою виховання молодого покоління є формування ціннісної свідомості та ставлення (до себе, до природи, праці, суспільства). Вже тривалий час символом культури та установою, яка здатна

впливати на формування цілісної особистості, вважають музей. У його стінах пробуджуються почуттєві сили глядача (відвідувача), які необхідно спрямувати на діалог культур: особистості та експозиційних об'єктів, особистості та музейного працівника, особистості та епохи тощо. З цією метою використовуються можливості експонатів і середовища музею, розглядаються кращі культурні зразки та еталони.

Музей в навчальному закладі є своєрідним свідченням генетичної пам'яті педагогічного колективу про ті завдання, які перед ним стоять і результат їх виконання. У музеях професійно-технічних навчальних закладів це підтверджують експозиції кращих робіт учнів. Хто пам'ятає власне коріння, в тому числі й професійне, стає високодуховним, творчим фахівцем.

Проблема пошуку ефективних підходів до формування загальнокультурної та професійної компетентностей особистості молоді людини актуалізувала розвиток музейної педагогіки. У цьому напрямі проводили дослідження вітчизняні та зарубіжні вчені, в працях яких знайшли відображення основні ідеї взаємозв'язку освітньої та музейної діяльності (Т. Ю. Белофастова, М. М. Бондар, М. Б. Гнедовський, В. Ю. Дукельський, Н. Г. Макарова, Р. В. Маньковська, Г. Г. Мезенцева, Л. С. Нестеренко, Л. Н. Славін, Б. А. Столяров, В. В. Тригубенко, М. Г. Чесняк, М. Ю. Юхневич). Проте серед них є незначна кількість праць, присвячених розгляду ролі музею у формуванні особистості майбутнього робітника.

Метою статті є обґрунтувати необхідність створення музею при професійно-технічному навчальному закладі як осередку формування загальнокультурного і фахового досвіду майбутніх робітників.

Системність розвитку цілісності обумовлюється єдністю і протилежністю законів діалектики, між якими існує внутрішній зв'язок: *закон єдності і боротьби протилежностей* визнає внутрішнє джерело руху і розвитку в природі, суспільстві та пізнанні; *закон взаємного переходу кількісних змін в якісні* пояснює, як відбувається розвиток; *закон заперечення заперечення* виявляє напрям розвитку, його загальну тенденцію, розкриває спадкоємний зв'язок між різними стадіями розвитку, між старим і новим. Зміст категорії

заперечення розглядається як єдність протилежностей: збереження і подолання. З позицій цього закону в змісті будь-якого уявлення, явища чи предмета існує одночасно два моменти: позитивний зміст, який необхідно розвинути, і те, що має долатися. Єдність протилежних моментів (збереження і подолання) не просто розділяє певні етапи в розвитку, але й створює між ними послідовний зв'язок [7, с. 226–241]. Ці закони знаходять практичне втілення у всіх видах діяльності, в тому числі й в розвитку промислового виробництва.

Кожне підприємство, яке виходить з продукцією на ринок, прагне довше на ньому втриматись. З позиції концепції життєвого циклу товару рано чи пізно будь-який виріб витісняється з ринку досконалішим або дешевшим аналогом. Однією із стратегій утримування товару на ринку є його модифікація, тобто зміна характеристик, модернізація або поліпшення дизайну. Серед різних категорій товарів-продукції є такі, що відомі в історії суспільства давно і які з часом трансформувалися, зберігаючи своє основне призначення.

Зміни технологічних укладів супроводжувалися народженням нових видів продукції та відповідних галузей. Якщо в рамках перших укладів на вдосконалення виробів йшли сотні років, то з початком науково-технічних революцій цей термін значно скоротився. Сьогодні маємо приклади, коли протягом кількох десятиліть виріб кардинально змінився як за будовою, так і функціонуванням, дизайном (наприклад, носії для комп'ютерів, автомобілі, телевізори). З метою формування творчого підходу і поглиблення професійного досвіду фахівців важливо мати можливість здійснити ретроспекцію всіх змін, які відбулися з виробом від початку його появи на ринку і до сьогоднішнього часу. Це завдання стало одним із головних у стратегії функціонування таких установ як музеї.

Існування суспільства з високою культурою (загальною, духовною, естетичною, технологічною тощо) можливе тоді, коли в освіті актуалізуються ті підходи до навчання майбутніх фахівців, які дозволять педагогічну практику розглядати як “мистецтво освіти особистості в культурі” [5, с.4]. З цією метою необхідно створити ситуацію, коли виріб як продукція (товар) стає значущим для того, хто вивчає певний фах (незалежно від профілю підготовки). Адже у

кожен виріб його виробник вклав одну чи комплекс ідей, які необхідно розуміти, щоб у подальшому орієнтуватися у напрямках (стратегіях) його вдосконалення. З одного боку, потрібно знати, які моменти в будові, структурі, функціонуванні, дизайні виробу зберегти, а з іншого – над усуненням яких недоліків необхідно працювати. Найкраще це робити так, щоб можна було простежити наступність у розвитку виробництва того чи іншого виробу. Вітчизняна і зарубіжна освітня практика показує, що в цьому аспекті великий потенціал (просвітницький, розвивальний, навчальний) мають музеї.

Як зазначає С. Л. Троянська, прилучення людини до культурної спадщини має на меті розвинути генетичну пам'ять, формувати логіки пізнання і перетворення довкілля. Зміст культурного досвіду визначається продуктами духовної та матеріальної діяльності людей, які розглядаються як еталони, зразки, способи самореалізації особистості. Освоєння цього змісту відбувається у двох напрямках, які репрезентують взаємопов'язані культурні пласти, – культурна спадщина та актуальна культура. У першому пласті відображено історичний досвід пізнання і творчого освоєння навколишнього світу, у другому – синтезуються знання, вміння і навички, потрібні людині в сучасному житті. Механізм передачі культурного досвіду склався таким чином, що пласт актуальної культури в основному вивчається в навчальних закладах, а пласт культурної спадщини в тих закладах, які її збирають, тобто в музеях [5, с. 7].

Щоб зрозуміти механізм передачі культурного досвіду, варто звернутися до теорії образотворення Ідеї (О. М. Хмельовський), відповідно до якої “метою діяльності людини є творення образу на рівнях фізичних тіл, психіки та енергії Духу” [8, с. 284]. Це означає, що будь-яка система (наприклад, товар-продукція як система) розглядається на різних рівнях для встановлення її фізичної, психічної та духовної суті. В якості (як ознака) об'єкта, суб'єкта чи способу виражена фізична суть, яка інтегрує три рівні її розгляду (елементний, структурний і функціональний). Психічна суть проявляє себе на відчуттєвому, почуттєвому і мотиваційно-діяльнісному рівнях, а усвідомлюється та об'єктивується через мислення і мовлення. Вищим началом існування будь-чого в Природі є духовна суть, яка проявляється на образному,

інтелектуальному та моральному рівнях [8, с. 280–281]. Тому, залежно від того, який пласт культурного досвіду репрезентує музей чи вивчається в навчальних закладах, увага відвідувачів, учнів і студентів акцентується на певній суті. Проте споживацьке ставлення до Природи, виробництва і речей ставить питання про необхідність виявлення і духовної суті тих об'єктів, які експонуються в музеях і вивчаються в навчальних закладах.

Цікавою і глибокою за змістом є думка російського філософа М. Ф. Федорова про взаємозв'язок людини і музею: “музей це збірка всякого, що віджило, але саме тому він і є надією століття, оскільки існування музею показує, що немає справ закінчених...” [6, с. 576]. Його думку розвиває С. Л. Троянська, вказуючи на те, що створення музеїв має велике значення для сучасної науки, виробництва та освіти. Завдяки наявності музеїв збільшується кількість культурних цінностей, створюється “твердий і широкий базис для прогресу, який завжди потребує накопичення та уречевленої праці попередніх поколінь” [5, с. 8]. Тобто, так чи інакше в освіті завжди виникає проблема пошуку форм вивчення та освоєння культурного досвіду.

Сьогодні відомі такі концепції освоєння культурного досвіду: *концепція “патрифікації”* російського вченого М. Ф. Федорова, яка пов'язана з ідеєю “воскресіння предків” і поняттям храму; відповідно до неї музей розглядався як заклад, що інтегрує у собі собор, сховище і школу, які сприяють формуванню духовності та творчості особистості; *освітня концепція* музею, в основу якої покладено ідею О. У. Зеленко про пріоритетну роль музею в почуттєво-емоційному розвитку особистості; концепція “*музею-форуму*” (Д. Ф. Камерон А. Хаттон), суть якої полягає в створенні відкритого майданчика для обговорення музейних концепцій, актуальних проектів певного напрямку зацікавленими сторонами; концепція “*музею без кордонів*” (Г. Боргер, Г. фон дер Остен), в якій реалізується ідея нових підходів до музейної справи з урахуванням глобалізаційних процесів; концепція *культурної комунікації в музеї* (Д. Камерон, Ю. Ромедер, К. Хадсон), відповідно до якої разом з динамічними змінами в культурі відбувається активізація пошуку нових форм роботи з відвідувачами; концепція *музею як соціокультурного інституту*

(П. Б. Уильямс), згідно якої музей розглядається як центр культурного життя; концепція *педагогічної взаємодії художнього музею та системи освіти від дитячого садку до вищого навчального закладу* (Б. А. Столяров, А. Г. Бойко).

Провідною концепцією сьогодні вважається концепція культурної комунікації, яка знайшла своє втілення у шести варіантах моделі музейної комунікації: *пізнавальна модель*, при якій відвідувач спілкується з працівником музею для отримання знань у формі монологу чи діалогу, а експонат є предметом або змістом цього спілкування (характерний для нехудожніх, швидше професійних музеїв); *естетична модель* передбачає процес безпосередньої комунікації між відвідувачем і експонатом, який має для людини самоцінність, а естетичне сприйняття переважає над мистецькою інформацією (характерний для художніх музеїв); *знакова модель* розглядається, як “спілкування” відвідувача через соціально-історичний зміст експонату з його творцем або власником (характерний для історичних музеїв); *діалогова модель* найбільш характерна для музеїв як центрів культурного і суспільного життя; *міждисциплінарна модель* передбачає співпрацю фахівців різного профілю, які шукають вирішення комплексних проблем переважно гуманітарного характеру; *інформаційно-комунікативна модель*, в якій відвідувач розглядається як об’єкт, що функціонує в соціокультурному просторі. Проте, на практиці через різні цілі, інтереси і мотиви відвідування музеї застосовують частково всі зазначені моделі [4, с. 68].

У різних країнах світу прийняті такі моделі музейної освіти, які відповідають перш за все рівню розвитку суспільства: у США реалізується трьохкомпонентна модель, компонентами якої є “музейний пам’ятник як основний освітній засіб”, “музей як унікальний заклад для збереження і реставрації культурної спадщини”, “музей для здійснення освітньої діяльності, яка ґрунтується на міждисциплінарному і гуманістичному підходах”; у Франції створено Центр культури і мистецтва ім. Ж. Помпідю з метою презентувати різні грані культури тощо. Важливу сторінку музейної діяльності становлять технічні музеї. Цей перелік можна продовжувати, проте, як показує світовий досвід їх популярність залежить від обраної стратегії, виходячи із завдань музею.

Типи музеїв сформувалися залежно від основної мети їх функціонування: з одного боку, була потреба зберегти історичну пам'ять (про щось або когось), а з іншого – зберегти те, що було предметом колекціонування або збирання. Відповідно з'явилися різні підходи до їх класифікації. Як зазначає Б. А. Столяров, аналіз освітньої діяльності музеїв в ХІХ і першій половині ХХ століття дозволив виділити дві групи музеїв – *професійні* та *непрофесійні* (власне освітні). Перша група включає професійні музеї, а саме: технічного, природничого, етнографічного, історико-краєзнавчого та художнього профілів; друга група – педагогічні, шкільні та дитячі музеї. Серед професійних музеїв особливу роль виконували художньо-промислові музеї, перші з яких виникли у Відні (Австрія, 1863 р.) і Берліні (Німеччина, 1867 р.). Основна мета їх функціонування: створити зразкову колекцію виробів для навчання ремісників, показати зразки хорошого смаку, продемонструвати технологічні процеси виготовлення предметів [4, с.47–50]. Тобто, провідною метою функціонування таких музеїв була освітня, а не просвітницька діяльність, в той час, як для природничих музеїв навпаки.

У країнах, які прискорено розвивались економічно, створювалися технічні музеї, одним із завдань яких було репрезентувати досягнення власної економіки. Найбільш відомими у світі технічними музеями є:

Національний музей техніки в Парижі (Франція) – створений в 1799 р.; орієнтований на колекціонування моделей, машин і наукових інструментів; володіє кращими світовими колекціями годинників, фотоапаратів тощо. На його створення вплинула Велика французька революція, участь в якій брали відомі вчені, зокрема Гаспар Монж.

Політехнічний музей (Музей прикладних знань) в Москві (Росія) – створений в 1872 р.; орієнтований на загальноосвітню і спеціальну діяльність (сприяння розвитку технічних знань і науки); демонструє досягнення природничих наук і техніки. Створений за сприяння відомих науковців - членів Імператорського товариства аматорів природознавства, антропології та етнографії. Сьогодні він є загально технічним музеєм країни, що координує роботу інших технічних музеїв.

Музей науки в Лондоні (Великобританія) – створений в 1876 р.; орієнтований на просвітницьку й освітню діяльність; експонує діючі моделі, схеми і описи різних механізмів, які весь час поповнює новими зразками.

Німецький музей шедеврів природознавства і техніки в Мюнхені – створений в 1903 р. як зразок музею природничонаукового профілю за активної підтримки найбільших німецьких корпорацій того часу в місті, в якому з 1862 року проводилися технічні виставки.

Музей техніки у Варшаві – відновлений в 1955 р. як наступник технічного музею, який змінював назви: 1875–1929 рр. як Музей промисловості і сільського господарства, з 1929–1939 рр. як Музей техніки і промисловості. Відновлення установи ініціювали учасники другого повоєнного конгресу польських техніків [10].

У 1910 р. у стінах Львівської політехніки відбувся п'ятий з'їзд польських техніків, на якому було поставлено вимогу щодо створення в місті музею історії техніки. Проте і через 100 років ця пропозиція не втілена у життя [9]. Сьогодні в закладі функціонує Музей історії Львівського національного університету “Львівська політехніка”.

Як зазначають С. М. Куделко, О. Г. Павлова, в Україні саме м. Харкову належить першість у започаткуванні й становленні музейної справи зі створення в стінах Харківського університету музею, який об'єднував колекції художніх творів, історичних пам'яток, природничих матеріалів, зразки фауни і флори [3, с. 4], а першим технічним музеєм можна вважати заводський музей при “Арсеналі” в Києві, створений в 1841 р. наказом тодішнім командиром заводу генерал-майором Шварценбергом [1, с. 7]

Державний політехнічний музей України створений при Національному технічному університеті України “Київський політехнічний інститут” у 1998 р. Його відкриття відбулося в 100-літній ювілей закладу. Структура музею налічує сім розділів, які охоплюють напрям історії КІІ та тринадцять напрямів техніки (електроніка, приладобудування, радіотехніка, телекомунікації, інформатика, корисні копалини, промислові технології, машинобудування, авіація і космонавтика, транспорт, металургія, електрозварювання, енергетика). Проте

це відомчий музей, який обмежений у виконанні тих функцій, які властиві статусу всеукраїнського технічного музею [1, с. 65].

На сучасному рівні розвитку музейно-педагогічна діяльність повинна будуватися з урахуванням принципів: інтеграції освітнього і музейного контекстів; доповнювальності в змісті роботи навчального закладу і музею; наступності в освоєнні музейного простору; діалоговості (визначає природу взаємодії відвідувачів різного віку з експонатами, з культурним середовищем музею); відповідності форм роботи профілю конкретного музею; емоційного і смислового резонансу змісту освітньої інформації; міри; креативності [2].

Причинами створення музеїв в освітніх закладах найчастіше були: наявність колекцій і збірок (зібрані окремими працівниками, подаровані колекціонерами, за заповітом тощо); підготовка до ювілеїв; потреба в організації виставок; потреба в уречевленні діяльності закладу (установи); колекції кращих робіт учнів (студентів) за напрямками (художня, технічна, художньо-прикладна творчість). Цінність експонатів визначається тим культурним і освітнім потенціалом, який закладений в них і може бути використаний для національного, художньо- і професійно-творчого виховання учнів професійно-технічних навчальних закладів.

Якого б типу не був музей в результаті його діяльності у відвідувачів має розвиватися асоціативне мислення, формуватися естетичний відгук на побачене, відбуватися оволодіння навичками технічної чи матеріально-художньої творчості [4, с. 8]. У цьому аспекті варто розглянути доцільність створення у професійно-технічних закладах профільних музеїв, функціонування яких: оптимізує вивчення професійно орієнтованих дисциплін, дозволить більше уваги приділити проблемі гармонізації логічного та образного мислення, розвитку творчості (технічної, художньо-технічної, художньої), формуванню ціннісного ставлення до продуктів власної діяльності.

Якщо до 90-х років ХХ століття в навчальних закладах масово створювались музейні кутки і музеї, сьогодні більшість з них відображають історію закладу та його досягнень. Але разом із незалежністю в Україні почали створюватися в навчальних закладах світлиці, як ознака сформованості певного

рівня духовної культури педагогічного та учнівського колективів. Такі світлиці стають центром інтеграції етнографічної, краєзнавчої, історико-дослідницької діяльності закладу. Одним з кращих прикладів подібних музеїв є музей “Народна світлиця” ВПУ № 34 м.Стрия Львівської області. Започаткований в 1992 р. на основі колекції етнографічних предметів, він в 2010 р. здобув офіційний статус, а також зайняв перше місце в номінації “Найкраще експозиційне оформлення” огляду-конкурсу музеїв при професійно-технічних навчальних закладах Львівської області.

Музеї, в яких зібрано найкращі навчальні та випускні роботи учнів, функціонують в ПТНЗ художнього профілю, зокрема, це художнє ПТУ № 14 (смт. Івано–Франкове Львівської обл.), вище художнє професійне училище (м. Стрий Львівської обл.) та ДНЗ “Львівське ВПХУ”. Можливість вписати власне ім’я в історію музею надихає учнів натхненно працювати над проектуванням і виготовленням відповідної продукції.

З метою збереження макетів моделей паровозів, електровозів, тепловозів, вагонів, дрезин колійного господарства та інших моделей, що використовуються в транспортному господарстві, та пам’яті про ветеранів училища, які разом з учнями створювали їх, у 1985 р. у Львівському міжрегіональному вищому професійному училищі залізничного транспорту створено музей історії навчального закладу та технічної творчості. В музеї експонуються діючі моделі залізничної техніки, починаючи від першого діючого паровоза Черепанових до моделей електровозів і тепловозів різних типів і сучасних локомотивів (наприклад, реактивний поїзд на магнітній подушці), а всього створено більше 50 моделей.

Велику роботу з організації творчої діяльності учнів у позаурочний час проводить Львівський державний будинок техніки, що функціонує в системі ПТО області. При ньому працює музей, де виставлені кращі роботи гуртківців – учнів професійно-технічних навчальних закладів області, з художньо-прикладної та технічної творчості.

Таким чином, короткий огляд тенденцій, які існують в світі щодо ролі музеїв у вихованні та освіті різних категорій населення, підтверджує

необхідність розвитку музейної педагогіки в Україні. Враховуючи ті проблеми, які сьогодні існують з виробничим персоналом в державі, актуалізується потреба збереження того спадку культурної спадщини, яка розпорошена по багатьох діючих підприємствах і знаходиться під загрозою знищення (разом з ліквідацією підприємства). Не можна сформувавши сучасного творчого фахівця без знання базису професії та розуміння тенденцій її розвитку. У цьому навчальним закладам системи професійно-технічної освіти можуть допомогти музеї, в яких карбується історія педагогічного та учнівського колективів і зберігаються результати його праці.

Література

1. Гріффен Л. О. Український технічний музей / Л. О. Гріффен, В. О. Константинов. – Ніжин : Вид-во “Аспект-Поліграф”, 2008. – 170 с.
2. Краснова Е. М. Методические аспекты музейной педагогики / Е. М. Краснова ; Тамбовский областной народный музей образования. Режим доступа: <http://musobr.wordpress.com/medas/>
3. Музейна справа на Харківщині : становлення та розвиток : (наук.-допоміж. покажч.) / Держ. закл. “Харк. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка” ; [уклад. : Т. О. Сосновська, В. О. Ярошик]. – Х., 2009. – 265 с.
4. Столяров Б. А. Музейная педагогика. История, теория, практика : учеб. пособие / Б. А. Столяров. — М. : Высш. шк., 2004 — 216 с.
5. Троянская С. Л. Музейная педагогика и ее образовательные возможности в развитии общекультурной компетентности : учебное пособие / С. Л. Троянская. – Ижевск : [Ассоциация «Научная книга»], 2007. – 139 с.
6. Федоров Н. Ф. Музей, его смысл и назначение. Сочинения / Н. Ф. Федоров. – М. : Мысль, 1982. – С. 575-606.
7. Філософія : навч. пос. / [І. Ф. Надольний, В. П. Андрущенко, І. В. Бонченко, В. П. Розумний та ін.. ; за ред. І. Ф. Надольного]. – К. : Вікар, 1997. – 584 с.
8. Хмельовський О. Теорія образу творення / О. Хмельовський. – Луцьк : ЛДТУ, 2000. – 512 с.

9. Шингельський М. Чому потрібен музей історії техніки / М. Шингельський // Галицька брама. – 2003. – № 7-9. С.5.
10. http://muzeumtechniki.warszawa.pl/o_muzeum.html